

НОТАРІАЛЬНА ПАЛАТА УКРАЇНИ

КОМІСІЯ З ПИТАНЬ АНАЛІТИЧНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналітична довідка №12/2024

Щодо питання права на отримання одноразової грошової допомоги повнолітніми дітьми загиблих (померлих) військовослужбовців, або військовозобов'язаних чи резервістів, яких призвано на навчальні, перевірочні або спеціальні збори

Відповідно до пояснювальної записки до Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання правовідносин, пов'язаних з призначенням, отриманням одноразової грошової допомоги та наданням пільг деяким категоріям осіб» №9226 від 20.04.2023 року однією з головних ініціатив, які стали підґрунтям для внесення законопроекту, була необхідність **розширити** перелік осіб, що мають право на отримання одноразової грошової допомоги шляхом доповнення цього переліку відповідними категоріями осіб – членами сім'ї загиблого (померлого), які можуть бути отримувачами одноразової грошової допомоги у зв'язку з загибеллю (смертю).

Діюча на той час норма Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ (зі змінами) (далі-Закон № 2011-ХІІ) передбачала, що право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця, або військовозобов'язаного чи резервіста, якого призвано на навчальні, перевірочні або спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, **мають** батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, **які не досягли повноліття**, утриманці загиблого (померлого). У вказаному переліку осіб **не було вказано повнолітніх дітей** загиблого, а також дітей загиблого, які були зачаті за життя та народилися після загибелі (смерті), що позбавляє їх права на отримання одноразової грошової допомоги.

Таким чином, у діючій на той час нормі слова «**які не досягли повноліття**» звужували категорію дітей за родинними стосунками - їх віком.

Внесення змін до Закону № 2011-ХІІ вже свідчить про розширення кола осіб, які потребують грошової допомоги: замість слів "діти, які не досягли повноліття" – вжито загальний термін "діти" з уточненням, що до їх кола входять усиновлені, зачаті за життя загиблою (померлою) особи та народжені після її смерті, а також діти, стосовно яких загибла (померла) особа за її життя було позбавлено батьківських прав. Тож при тлумаченні, що це лише діти до досягнення повноліття, зміни до закону були б зайвими¹.

Діти загиблих (померлих), є їх продовженням та носіями генофонду, найближчим родичами, незалежно від віку мають право на одноразову грошову допомогу або її частину, з різних об'єктивних та зрозумілих причин.

Тому, **Законом України від 09.12.2023 № 3515-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги”**, який набрав чинності **29 березня 2024 року**, внесено зміни до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (далі - Закон).

Пунктом 4 статті 16² Закону визначено перелік **ЧЛЕНІВ СІМЕЙ** загиблих (померлих) осіб, зазначених у підпунктах 1-3 пункту 2 статті 16 цього Закону, які мають право на одноразову грошову допомогу у випадку відсутності особистого розпорядження, до яких включені:

-діти, у тому числі усиновлені, зачаті за життя загиблої (померлої) особи та народжені після її смерті, а також діти, стосовно яких загиблу (померлу) особу за її життя було позбавлено батьківських прав;

Примітка. Відсутнє обмеження «які не досягли повноліття».

-вдова (вдівець);

-батьки (усиновлювачі) загиблої (померлої) особи, якщо вони не були позбавлені стосовно неї батьківських прав або їхні батьківські права були поновлені на час її загибелі (смерті);

-внуки загиблої (померлої) особи, якщо на момент її загибелі (смерті) їх батьки загинули (померли);

-жінка (чоловік), з якою (з яким) загибла (померла) особа проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, за умови що цей факт встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили;

-утриманці загиблої (померлої) особи, визначені відповідно до **Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб"**.

Абзац другої частини другої [статті 16¹](#) Закону прийнятий на захист прав вразливих категорій осіб. Ним передбачено, що незалежно від змісту особистого розпорядження (тобто у разі наявності особистого розпорядження) право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають **малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти**, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки загиблої (померлої) особи у розмірі 50 відсотків частки, яка належала б кожному з них у разі призначення і виплати одноразової грошової допомоги за відсутності особистого розпорядження.

Обмеження законодавцем переліку дітей не тільки за віком, але і за працездатністю (**малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні**) вжито винятково для випадків призначення одноразової грошової допомоги при наявності особистого розпорядження, щоб захистити саме ці категорії, як найбільш потребуючі захисту та уразливі. Твердження про поширення застосування цього обмеженого переліку для цілей усього Закону є безпідставним.

Отже, при прийнятті Закону України від 09.12.2023 № 3515-IX законодавцем для визначення категорій членів сім'ї було застосовано одним з критеріїв – це наявність факту тих чи інших родинних відносин, без обмеження їх віком (як це було у попередній редакції).

Родинні відносини між фізичними особами є фактами, які мають юридичне значення.

Термін «діти» у законодавстві України вживається переважно у двох розуміннях: діти за віком, діти за юридичним зв'язком (походженням або усиновленням) для різних правовідносин.

В законодавстві вживаються різні терміни для різних правовідносин. Подібне спостерігається й з поняттям, наприклад, «членів сім'ї», яке вживається в різному значенні в сімейному, житловому, спадковому праві, в законодавстві про юридичні особи, податковому тощо².

Статтею 6 Сімейного кодексу України передбачено, що правовий статус «дитини» має особа до досягнення нею повноліття. Водночас, статтею 121 СКУ, визначено, що **права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них**, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану, а глава 17 СКУ визначає навіть обов'язки повнолітніх дітей (дочок та синів) утримання батьків.

Звернення до сімейно-правового поняття «дитина» може бути обґрунтованим, коли це необхідно, перш за все, для визначення сімейно-правового статусу дитини та визначення сукупності прав та обов'язків, які передбачені **саме** сімейним законодавством для осіб віком до 18 років. В інших правовідносинах правовий статус дитини визначають сукупно і вік, і походження/правовий зв'язок із батьками. Для правової визначеності, якщо норма повинна стосуватися лише особи, в тому числі, дитини, віком до 18 років, вживається термін «малолітня дитина», «неповнолітня дитина», як це також передбачено ст. 6 СК України. В інших випадках термін «дитина» не може вузько тлумачитися, так як це призводить до порушення прав. Адже не підлягає доведенню той факт, що повнолітня дитина є дитиною своїх батьків.

Для прикладів застосування у законах України терміну «діти» наведемо правовідносини, в яких цей термін означає родинні відносини, а не вікову характеристику.

Перший приклад стосується усіх правовідносин спадкування, так стаття 1261 ЦКУ передбачає, що у першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки. При цьому до уваги береться не статус як «дитини» за віком, а статус «родинних відносин» між загиблим (померлим), що полягає у їх правовому зв'язку, який базується на кровному походженні або на усиновленні, **та не припиняється з досягненням повноліття.**

Другий приклад стосується податкових правовідносин, так відповідно до статті 1 Податкового кодексу України членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення для цілей [розділу IV](#) ПКУ вважаються її батьки, її чоловік або дружина, діти такої фізичної особи, у тому числі усиновлені. При цьому до уваги береться не статус як «дитини» за віком, а статус «родинних відносин» між дарувальником (спадкодавцем) та особою, яка отримує дохід, що полягає у їх правовому зв'язку, що базується на кровному походженні або на усиновленні, **та не припиняється з досягненням повноліття/**

Третій приклад стосується земельних правовідносин та умов на ринку землі с/г призначення, так згідно абзацу третього частини третьої статті 131 Земельного кодексу України земельні ділянки сг призначення, визначені в абзаці першому цієї частини можуть бути відчужені за договором дарування, довічного утримання (догляду), спадкового договору лише на користь іншого з подружжя, родичів (дітей, батьків, рідних (повнорідних і неповнорідних) братів і сестер, двоюрідних братів і сестер, діда, баби, онуків, правнуків, рідних дядька та тітки, племінниці та племінника, пасинка, падчериці, вітчима, мачухи). При цьому до уваги береться не статус як «дитини» за віком, а статус «родинних відносин»

між відчужувачем землі та особою, яка її набуває, що полягає у їх правовому зв'язку, що базується на кровному походженні або на усиновленні, **та не припиняється з досягненням повноліття.**

Висновки:

З наведеного правового аналізу вбачається, що законодавцем **вжито** у пункті 4 статті 16² Закону України від 09.12.2023 №3515-ІХ термін «діти» у категорії членів сім'ї «діти, у тому числі усиновлені, зачаті за життя загиблої (померлої) особи та народжені після її смерті, а також діти, стосовно яких загиблу (померлу) особу за її життя було позбавлено батьківських прав», саме для характеристики статусу родинних відносин між загиблим (померлим) та дитиною, що полягає у їх правовому зв'язку, який базується на кровному походженні або на усиновленні, **та не припиняється з досягненням повноліття.**

^{1,2}Тези Спасибо-Фатєєва І.В., доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

17 червня 2024 року
Комісія Нотаріальної палати України
з аналітично-методичного забезпечення
нотаріальної діяльності

Голова Комісії

Інна БЕРНАЦЬКА